

**Uuring ettevõtete kapitali
kaasamise ja põllumaade
pikaajalise rentimise ning
müügi ja tagasiostu tehingute
tegemise vajaduste ja
võimaluste väljaselgitamiseks**

Aruanne

18.04.2019

Sisukord

1.	Kokkuvõte	2
2.	Sissejuhatus	4
2.1	Uuringu eesmärk ja ulatus	4
2.2	Uuringu metoodika	5
3.	Ettevõtete varasem kogemus oma tegevuse finantseerimisel	7
3.1	Ettevõtete varasem täiendava rahastuse vajadus	7
3.2	Rahastuse kaasamise senised võimalused ja takistused	12
4.	Ettevõtete tulevane vajadus täiendava finantseeringu järele	15
4.1	Ettevõtete tulevane täiendava rahastuse vajadus	15
4.2	Rahastuse kaasamise võimalused ja takistused tulevikus	20
LISA 1.	Veebiküsitluse ankeet	23
LISA 2.	Veebiküsitluse koondtulemused	31

1. Kokkuvõte

Maaelu Edendamise Sihtasutuse eesmärk on toetada ja elavdada Eesti maapiirkonna ettevõtlust, luues paremaid võimalusi kapitalile ligipääsuks, ning tõsta maaettevõtluse konkurentsivõimet. Selleks, et pakkuda nimetatud sihtrühmale finantstooteid, mida turul ei pakuta, on oluline välja selgitada sihtrühma vajadused ja turul pakutavad võimalused kapitali kaasamiseks. Vajadus primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete rahastamisvajadusi ja -võimalusi analüüsiva uuringu järele tulenes sellest, et kapitali kaasamise ja põllumajandustootjate põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu (ingl *sale and leaseback*) tehingute tegemise vajadused ja võimalused olid ebaselged.

Üheks ettevõtluse elavdamise võimaluseks on luua antud sektoritele suunatud investeerimisfond. Käesoleval hetkel kaalub Maaelu Edendamise Sihtasutus fondi loomist, mis tegeleks muu hulgas omakapitaliinvesteeringute ja põllumaa ostu ja tagasimüügi tehingutega ning kuhu oleks kaasatud nii avaliku sektori kui erainvestorite raha.

Läbiviidud uuring keskendus omakapitaliinvesteeringutele ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingutele. Uuringu eesmärk oli:

- ▶ kaardistada ja analüüsida toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ja primaarsektori ettevõtete kapitali kaasamise vajadused ja võimalused Eestis;
- ▶ välja selgitada põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute vajadused ja võimalused Eestis.

Eesmärgini jõudmiseks viidi läbi andmekogumine, mis hõlmas veebiküsitlust sihtgrupi ettevõtete seas ja kvalitatiivset andmekogumist intervjuude abil. Järgnevalt on välja toodud peamised uuringutulemused.

- ▶ Ligikaudu kolmveerand primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest on viimase viie aasta jooksul kasutanud täiendavat rahastust ning samas osakaalus ettevõtetel on täiendava rahastuse vajadus ka järgneva viie aasta jooksul. Kasvu- ja laienemisfaasi ettevõtete hulgas on rohkem neid, kes on vajanud täiendavat rahastust, kui teistes arenguetappides olevate ettevõtete hulgas.
- ▶ Omakapitaliinvesteeringutega on kokku puutunud ligi kaks kolmandikku primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest, kuid peamiselt omaniku investeeringu näol. Kõige enam kasutatavad vahendid olid liising ja krediidiandja laen, millest kumbagi on kasutanud ligikaudu 80% ettevõtetest. Ka järgneva viie aasta jooksul on enim vajatavad vahendid ettevõtete hinnangul investeeringutoetused ning laenu- ja liisingutooted.
- ▶ Välise osapoole omakapitaliinvesteering on primaarsektoris ja toidutöötlemise sektoris väga vähe levinud: vaid 3% sektori ettevõtetest on seda kasutanud ning 3% on küll üritanud kasutada, kuid see pole õnnestunud.
- ▶ Kõige sagedamini hindasid ettevõtted rahastuse kaasamisel esinenud suureks probleemiks ebapiisavat tagatist ning majandusnäitajate ja äriplaani ebapiisavust.
- ▶ Viiendik kõikidest täiendavat rahastust kaasanud ettevõtetest hindas suureks probleemiks omakapitaliinvesteeringute pakkujate ebasobivaid tingimusi, investorite huvipuudust ning enda madalat riskivalmidust ja pelgust kohustuse võtmisel või ettevõttes osaluse jagamisel. Välise osapoole omakapitaliinvesteering on tihti viimane rahastuse vahend, mida primaarsektori või toiduainete ümbertöötlemisega tegelev ettevõtte kaalub, ning suures osas on põhjuseks kõigile juba ette teada olev investorite puudus.
- ▶ Vara (sh põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on kasutanud 14% väliseid rahastusvahendeid kasutanud ettevõtetest ja lisaks on 3% neid küll proovinud kasutada, kuid see

pole õnnestunud. Järgneva viie aasta jooksul peab 80% põllumajandusettevõtetest vajalikuks endale põllumaad rentida ning ligi 30% põllumaa müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil. Suurimaks probleemiks on aga renditava maa puudus ja ebasobivad *sale and leaseback*-tehingute tingimused.

- ▶ Kõige levinum summa, mida ettevõtted lähiaastatel täiendavate rahaliste vahendite näol vajavad, jääb suurusjärku 100 000 - 500 000 eurot (40% ettevõtetest).
- ▶ Järgnevatel aastatel tõuseb primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete seas oluliselt välise osapoole omakapitaliinvesteeringu vajadus: 36% rahastust vajavatest ettevõtetest vajavad järgmise viie aasta jooksul just välise osapoole omakapitaliinvesteeringut, mida on oluliselt rohkem võrreldes ettevõtete varasema finantseerimiskogemusega, mil seda kasutas või proovis kasutada kokku kõigest 6%. Võrreldes väliseid vahendeid vajavaid primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevaid ettevõtteid, siis omakapitaliinvesteeringut vajavaid ettevõtteid on pisut rohkem viimaste hulgas (35% vs. 42% ettevõtetest).
- ▶ Tulevikus välist rahastust vajavad ettevõtted hindavad välise osapoole omakapitaliinvesteeringut ja vara (sh põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil kõige halvemini kättesaadavateks rahastamisvahenditeks.
- ▶ Ligikaudu kolmveerand ettevõtetest, kes vajavad järgneva viie aasta jooksul välist omakapitaliinvesteeringut, hindavad ligipääsu välise osapoole omakapitaliinvesteeringule halvaks. Takistuseks on peamiselt investorite puudus, aga ka välise omakapitaliinvesteeringu pelgus ja info asümmeetrilise nõudluse ja pakkumise poolel.
- ▶ Ligi kolmveerand põllumajandusettevõtetest hindab põllumaaga *sale and leaseback*-tehingute tegemise tingimusi halvaks: nii on näiteks tehingutingimustes toodud rendihinnad ebamõistlikult kõrged ning lisaks on ka põllumaa tagasiostu hinda võimalik teatud tingimustel oluliselt tõsta.

Tulemustest on näha, et välise osapoole omakapitaliinvesteeringud on primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete seas olnud väga vähe levinud. Küll aga hindavad ettevõtted tulevikus oluliselt suuremat vajadust antud finantseeringu järele, samal ajal on ligipääs välise osapoole omakapitaliinvesteeringutele oluliselt halvem võrreldes teiste finantseerimisvahenditega. Ühe peamise takistusena võib välja tuua investorite puuduse. Sektorile suunatud investeerimisfondi loomine soodustab primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete jaoks välise omakapitali kaasamise võimaluste puudust vähendada. Ka vara (sh põllumaa) müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on põllumajandustootjate seas vähe levinud, samal ajal kui tulevikus selliste tehingute vajadus ettevõtete hinnangul suureneb. Samas toovad ettevõtted välja tehingute halvad tingimused, mis on takistuseks nende sooritamisel. Usaldusväärne tehingupartner, näiteks selleks loodava investeerimisfondi näol, võib suurendada ka põllumajandustootjate kindlustunnet maad tagasirentimise/-ostu tingimustel müüa ning samuti pakkuda võimalusi maa pikaajaliseks rentimiseks.

2. Sissejuhatus

2.1 Uuringu eesmärk ja ulatus

Ernst & Young Baltic AS viis koostöös Maaelu Edendamise Sihtasutusega (edaspidi MES) läbi uuringu ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Uuring viidi läbi perioodil jaanuarist kuni aprillini 2019 ning see käsitles primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevaid Eesti ettevõtteid.

MES-i eesmärk on toetada ja elavdada Eesti maapiirkonna ettevõtlust, luues paremaid võimalusi kapitalile ligipääsuks, ning tõsta maaettevõtluse konkurentsivõimet¹. Selleks, et pakkuda nimetatud sihtrühmale finantstooteid, mida turul ei pakuta, on MES-i jaoks oluline välja selgitada sihtrühma vajadused ja turul pakutavad võimalused kapitali kaasamiseks. Vajadus primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete rahastamisvajadusi ja -võimalusi analüüsiva uuringu järele tulenes sellest, et kapitali kaasamise ja põllumajandustootjate põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajadused ja võimalused olid ebaselged.

Üheks ettevõtluse elavdamise võimaluseks on luua antud sektoritele suunatud investeerimisfond. Käesoleval hetkel kaalub MES fondi loomist, mis tegeleks muu hulgas omakapitaliinvesteeringute ja põllumaa ostu ja tagasimüügi tehingutega ning kus oleks nii avaliku sektori kui erainvestorite raha (näiteks mu hulgas pensionifondid).

Läbiviidud uuring keskendus omakapitaliinvesteeringutele ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu (ingl *sale and leaseback*) tehingutele. Uuringule oli seatud kaks eesmärki:

- ▶ kaardistada ja analüüsida toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ja primaarsektori ettevõtete kapitali kaasamise vajadused ja võimalused Eestis;
- ▶ välja selgitada põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute vajadused ja võimalused Eestis.

Kapitali kaasamine võib baseeruda institutsionaalsetel ja erainvestoritel põhinevatel fondidel, samuti riiklikel fondidel või äriinglite kaasabil. Põllumajandustootjad võivad aga siinkohal pigem vajada võimalust pikaajaliselt põllumaid rentida ning teha nendega müügi ja tagasiostu tehinguid. Sellise tehingu puhul vara omanik esmalt müüb vara ning seejärel ostab kindlaksmääratud perioodi jooksul ostjalt vara enda omandusse tagasi. Müüja ajendiks sellise tehingu puhul on tihti soov vabastada kapitali ja investeerida see oma põhitegevusse või uutesse tegevustesse või vabaneda näiteks teatud ajaks vara omamisega kaasnevatest kohustustest (nt hooldus) ja omanikuriskidest. Ostja peab siinkohal hindama vara hooldamise kulusid, müüja võimet vara tagasi osta ja tagasiostmise ebaõnnestumisel uue ostja või üürniku leidmise keerukust. Võimalik majanduslik kasu peab ületama võimaliku kahju.

Analüüsi raames keskenduti järgmistele uurimisteemadele:

1. Primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete varasem kogemus oma tegevuse finantseerimisel - uuriti, millised olid ettevõtete vajadused ja võimalused kaasata täiendavaid rahalisi vahendeid (sh välise osapoole investeeringud omakapitali) viimase viie aasta jooksul.

¹ Maaelu Edendamise Sihtasutus, <http://mes.ee/>

2. Primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete tulevane finantseerimisvajadus - uuriti, milliseks hindavad ettevõtted oma vajadusi ja võimalusi kaasata täiendavaid rahalisi vahendeid (sh välise osapoole investeeringud omakapitali) järgmise viie aasta jooksul.
3. Põllumajandusettevõtete põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute vajadused ja võimalused - uuriti ettevõtete põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute sooritamise vajadusi ja võimalusi nimetatud tehingute sooritamiseks.

Uuringu aruanne on jaotatud kaheks sisuliseks peatükiks. Esiteks analüüsitakse ettevõtete varasemat kogemust oma tegevuse finantseerimisel ning teiseks tulevast vajadust rahastuse kaasamiseks, sh kaasamise võimalusi ja takistusi. Sellisel viisil on võimalik analüüsida, millised on ettevõtete kogemused täiendava rahastuse (sh välise osapoole omakapitaliinvesteering) kaasamisel ning kuidas hindavad ettevõtted järgnevatel aastatel vajamineva täiendava finantseerimise vajadusi ja võimalusi.

2.2 Uuringu meetoodika

Projekti eesmärkide saavutamiseks viidi läbi andmekogumine, mis hõlmas veebiküsitlust sihtgrupi ettevõtete seas ning kvalitatiivset andmekogumist intervjuude abil.

Intervjuud

Uuringu käigus viidi läbi 8 intervjuud primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega seotud ettevõtete esindusorganisatsioonide ja põllumajandusühistute (5 intervjuud) ning kapitali pakkumisega seotud asutustega (3 intervjuud), kelleks olid Eestis tegutsevate suuremate pankade pensionifondid.

Intervjuude käigus koguti informatsiooni primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete kapitali kättesaadavuse ja kaasamise võimaluste ja vajaduste kohta, samuti põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute nõudluse ja turul pakutavate võimaluste kohta. Intervjuud olid aluseks nii veebiküsitluse ankeedi koostamisel kui ka uurimisküsimustele vastamisel (sh veebiküsitluse tulemuste tõlgendamisel). Intervjuud viidi läbi poolstruktureeritud meetodil.

Veebiküsitlus

Kapitali kaasamise vajaduste väljaselgitamiseks viidi läbi veebiküsitlus Eestis tegutsevate primaarsektori (põllumajandus, metsamajandus, kalapüük) ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete seas. Küsitlusankeedile vastamise kutse edastati 3023-le primaarsektori ning toiduainete ja jookide tootmisega tegelevale ettevõttele (EMTAK-i koodid 01, 02, 03, 10, 11), kelle viimase teadaoleva majandusaasta aruande (alates aastast 2016) müügitulu oli vähemalt 25 000 eurot. Veebiküsitlust levitati ettevõtete äriregistris toodud meiliaadresside² ning ka erialaliitude ja põllumajandusühistute kaudu. Kokku vastas ankeedile 309 valitud tegevusalade ettevõtete esindajat, mis teeb vastamisprotsendiks 11%. Pääaegu kaks kolmandikku vastanutest tegutsesid taime- ja loomakasvatusega seotud tegevusalal, toidu ja joogitootmisega tegeles umbes viiendik. Enamik vastanutest olid Eesti kapitalil põhinevad ettevõtted ning peamiselt oli tegemist kasvu- ja laienemisfaasi või küpsusfaasi ettevõtetega.

² Äriregistris toodud valimisse kuuluvate ettevõtete meiliaadressidest 5% olid vigased, mistõttu küsitluse tegelik valim oli 2870 ettevõtet.

Tabel 1. Veebiküsitlusele vastanud ettevõtted, allikas: ettevõtete veebiküsitlus

Tunnused	Vastuste arv	Osakaal
Ettevõtte peamine/peamised tegevusala(d)		
Toiduainete tootmine (sh söötade tootmine)	59	19%
Joogitootmine	10	3%
- sh kohalikku toorainet kasutav toidu- või joogitootmine	64	21%
Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad	202	65%
Metsamajandus ja metsavarumine	49	16%
Kalapüük ja vesiviljelus	15	5%
Teised	22	7%
Ettevõtte omandisuhe		
100% Eesti kapitalil põhinev	299	97%
Välisosalusega: enamusosalus kuulub Eesti omanikele	2	1%
Välisosalusega: enamusosalus kuulub välisomanikele	8	3%
Ettevõtte arengufaas		
Alustava ettevõtte faas	34	11%
Kasvu- või laienemisfaas	167	54%
Küpsusfaas	92	30%
Hääbumisfaas	16	5%
Ettevõtte käibegrupp		
Alla 25 000	26	8%
25 000 - 99 999	89	29%
100 000 - 500 000	110	36%
Üle 500 000	84	27%

Küsitlusankeet koosnes 23 küsimusest, mis jagunesid kolme ploki: ettevõtte üldandmed, ettevõtte varasem kogemus oma tegevuse finantseerimisel ja ettevõtte tulevane investeerimisvajadus (vt lisa 1). Ankeedis uuriti, kas ja milliseid täiendavaid rahalisi vahendeid on erinevas arengufaasis olevad ettevõtted viimase viie aasta jooksul kasutanud, üritanud kasutada või vajanud, ning milliste probleemidega on sealjuures kokku puutunud. Tulevase investeerimisvajaduse uurimiseks küsiti, kas ja milliseid täiendavaid vahendeid on ettevõtetel vaja järgmise viie aasta jooksul ning kui heaks hindavad ettevõtted ligipääsu nimetatud vahenditele. Veebiküsitluse koondtulemused on toodud aruande lisa 2.

3. Ettevõtete varasem kogemus oma tegevuse finantseerimisel

Järgnevalt on uuritud primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete kogemust oma tegevuse finantseerimisel ning võimalusi ja takistusi rahastamisvahendite kaasamisel. Veebiküsitluse tulemusel ilmnes, et kolmveerand ettevõtetest on kasutanud viimase viie aasta jooksul täiendavat rahastust.

- ▶ Sealjuures kasutas või vajas täiendavat rahastamist 78% primaarsektori ettevõtetest ja 73% toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest.
- ▶ Kasvu- ja laienemisfaasi ettevõtete hulgas on rohkem (83%) neid, kes on vajanud täiendavat rahastust, kui teistes arenguetappides olevate ettevõtete hulgas.
- ▶ Eksportivate ettevõtete hulgas on rohkem neid, kes on täiendavaid rahalisi vahendeid kasutanud/vajanud, kui mitteeksportivate ettevõtete hulgas.

Omakapitaliinvesteeringutega on kokku puutunud ligi kaks kolmandikku primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest, kuid peamiselt on tegemist omaniku investeeringuga. Kõige enam kasutatavad vahendid on liising ja krediidiandja laen, mida on kasutanud vastavalt 81% ja 78% ettevõtetest.

- ▶ Välise osapoole omakapitaliinvesteering on primaarsektoris ja toidutöötlemise sektoris väga vähe levinud: vaid 3% sektori ettevõtetest on seda kasutanud ning 3% on küll üritanud kasutada, kuid see pole õnnestunud.
- ▶ Viidendik kõikidest täiendavat rahastust kaasanud ettevõtetest hindas suureks probleemiks omakapitaliinvesteeringute pakkujate ebasobivaid tingimusi, investorite huvipuudust ning enda madalat riskivalmidust ja pelgust kohustuse võtmisel või ettevõttes osaluse jagamisel. Välise osapoole omakapitaliinvesteering on tihti viimane rahastuse vahend, mida primaarsektori või toiduainete ümbertöötlemisega tegelev ettevõtte kaalub, ning suures osas on põhjuseks kõigile juba ette teada olev investorite puudus.
- ▶ Kõige sagedamini hindasid ettevõtted rahastuse kaasamisel esinenud suureks probleemiks ebapiisavat tagatist ning majandusnäitajate ja äriplaani ebapiisavust. Antud probleemid on tihedalt seotud ka laenu saamiseks vajaliku omakapitali ebapiisavusega.

Vara (sh põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on kasutanud 14% kõikidest küsitlusele vastanud väliseid rahastusvahendeid kasutanud ettevõtetest ja proovinud kasutada, ent ebaõnnestunult, 3% ettevõtetest.

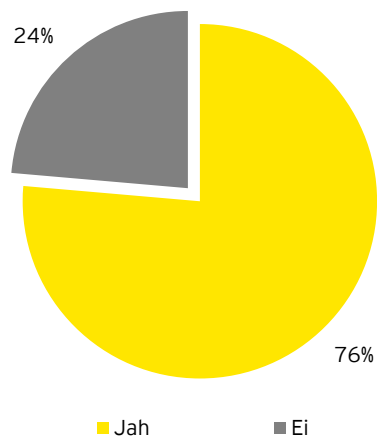
3.1 Ettevõtete varasem täiendava rahastuse vajadus

Täiendava rahastuse vajaduse olemasolu

Eesmärgiga mõista ettevõtete varasemat täiendava rahastuse vajadust kaardistati küsitluse käigus vastanud ettevõtete viimase 5 aasta täiendava rahastuse vajadus ja kasutatud finantstooted. See hõlmas mitte ainult antud uuringu peamiseks fookuseks olevaid omakapitaliinvesteeringuid, vaid ka teisi rahastamisvahendeid, et mõista omakapitali kaasamise kogemusi laiemas kontekstis. Veebiküsitlusele vastanud 309 ettevõttest 76% ehk 236 ettevõtet oli kasutanud, üritanud kasutada või vajanud viimase 5 aasta jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid (vt joonis 1). Sealjuures kasutas või vajas täiendavat rahastamist 78% primaarsektori ettevõtetest ja 73% toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest. Kõik täiendavaid rahalisi vahendeid vajanud toiduainete ümbertöötlemisega tegelevad

ettevõtted kasutavad toiduainete (sh söötade) ja jookide tootmisel muu hulgas ka kohalikku toorainet.³

Kas lisaks ettevõtte kasumile on kasutanud/vajatud täiendavaid rahalisi vahendeid?

Joonis 1. Ettevõtete varasem täiendava rahastuse vajadus, n = 309 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Kasvu- ja laienemisfaasi ettevõtete hulgas on rohkem neid, kes on vajanud täiendavat rahastust, kui teistes arenguetappides olevate ettevõtete hulgas, mis on ka loogiline, kuna just selles faasis ettevõtte kasvab ja otsib aktiivselt võimalusi oma tegevuse laiendamiseks. Viimase 5 aasta jooksul on vajanud täiendavat rahastust 83% kasvu- ja laienemisfaasi, 73% küpsusfaasi ning 63% hääbumisfaasis tegutsevatest ettevõtetest (vt tabel 2). Alustavatest ettevõtetest, kus tihti ollakse äriidee faasis või tegeletakse toote või teenuse väljatöötamisega ja turule sisenemisega, on täiendavaid rahalisi vahendeid vajanud 62%. Nii primaarsektoris kui toiduainete ümbertöötlemisega tegelevates ettevõtetes vajab rohkem ettevõtteid täiendavat rahastust kasvu- ja laienemisfaasis: primaarsektoris on 85% kasvu- või laienemisfaasis tegutsevatest ettevõtetest vajanud täiendavaid rahalisi vahendeid oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks, toiduainete ümbertöötlejate seas on vastav protsent 76.

Tabel 2. Ettevõtete varasem täiendava rahastuse vajadus ettevõtte tunnuste alusel, n = 309 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Tunnus	Täiendavat rahastust kaasanud ettevõtete osakaal
Arengufaas	
Alustava ettevõtte faas	62%
Kasvu- või laienemisfaas	83%
Küpsusfaas	73%
Hääbumisfaas	63%

³ Enamik ehk 97% kõikidest toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest kasutab muu hulgas kohalikku toorainet, mistõttu edaspidises analüüsis neid eraldi ei analüüsita. Vähemalt 50% ulatuses kohalikku toorainet kasutab 83% küsitlusele vastanud ettevõtetest.

Tunnus	Täiendavat rahastust kaasanud ettevõtete osakaal
Ekspordi osakaal	
0%	73%
1-50%	76%
51-100%	87%
Käive	
Kuni 100 000 €	70%
100 000 - 500 000 €	81%
Üle 500 000 €	79%

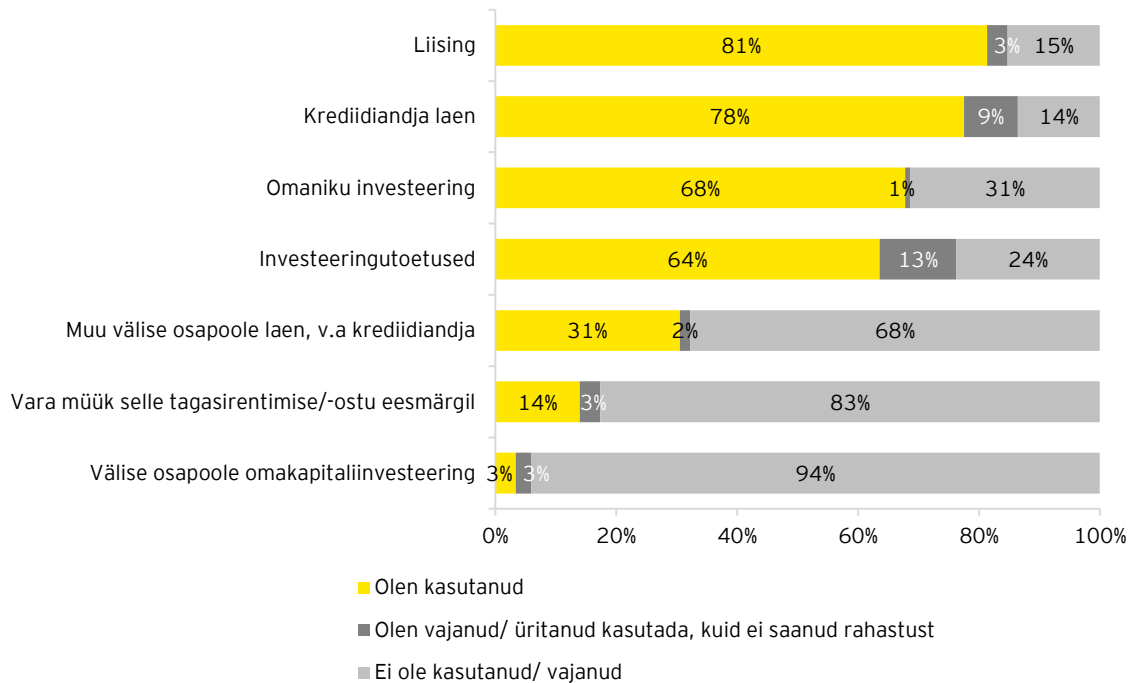
Lisaks selgus, et eksportivate ettevõtete hulgas on rohkem neid, kes on täiendavaid rahalisi vahendeid kasutanud/vajanud, kui mitteeksportivate ettevõtete hulgas. Üle poole oma toodangust eksportivatest ettevõtetest on viimase aasta jooksul täiendavat rahastamist vajanud ja/või kasutanud 87%. Kuni pool oma toodangust eksportivate ettevõtete puhul on see number 76% ning mitteeksportivate ettevõtete puhul 73%. Suurem hulk kõrgema käibega ettevõtetest vajasis täiendavat rahastust: 81% ettevõtetest, kelle aastane käive oli vahemikus 100 000 kuni 500 000 eurot, ning 79% ettevõtetest, kelle käive oli suurem kui 500 000 eurot. Kuni 100 000-eurose käibega ettevõtetest vajas täiendavat rahastust 70%. (Vt tabel 2)

Kasutatud finantseerimisvahendid

Järgnevalt uuriti, milliseid finantseerimisvahendeid on ettevõtted kasutanud (vt joonis 2). Antud uuringu fookuses olevate omakapitaliinvesteeringutega on kokku puutunud ligi kaks kolmandikku primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest, kuid peamiselt on tegemist omaniku investeeringuga. Välise osapoole omakapitaliinvesteering on primaarsektoris ja toidutöötlemise sektoris väga vähe levinud: vaid 3% sektori ettevõtetest on seda kasutanud ning 3% on küll üritanud kasutada, kuid see pole õnnestunud.

Kõige enam kasutatavad vahendid on liising ja krediidiandja laen, mida on kasutanud vastavalt 81% ja 78% ettevõtetest. Samal ajal on 3% ettevõtetest proovinud liisingut kasutada, kuid pole rahastust saanud, ning sama näitaja krediidiandja laenu puhul on 9%. Krediidiandjalt laenu saamine on tihedalt seotud ka ettevõtte omakapitaliga ehk tihti on vajalik laenu saamiseks ka omakapitali suurendamine kas omaniku või välise osapoole omakapitaliinvesteeringu näol.

Primaarsektori ja toiduainete töötlemise sektori ettevõtete kasutatud täiendavad rahalised vahendid

Joonis 2. Viimase viie aasta täiendava rahastuse vajadus rahastusvahendi järgi, n = 236 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Vaadeldes ainult primaarsektorit, siis on kasutatud rahastamisvahendite järjestus sama: populaarseimad tooted on liising, krediidiandja laen, omaniku investering ja investeringutoetused. Välise osapoole omakapitaliinvesteeringut on kasutanud kõigest (3%) sektori ettevõtetest. Sealjuures nendib 2% ettevõtetest, et on küll üritanud välise osapoole omakapitaliinvesteeringut kasutada, kuid see pole neile ühel või teisel põhjusel kättesaadav olnud. Ka toiduainete ümbertöötlejate seas on levinuimad välised finantseerimisvahendid samad, kuid mõnevõrra enam leiavad kasutust investeringutoetused, mida on viimase viie aasta jooksul kasutanud 77% vastava tegevusala ettevõtetest. Kõigest 2% toiduainete ümbertöötlejatest on kasutanud välise osapoole omakapitaliinvesteeringut ja 4% on küll proovinud seda kasutada, ent ebaõnnestunud.

Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil sisaldab endas nii põllumaa kui ka muu vara müüki, mida on kasutanud 33 ettevõtet ehk 14% kõikidest küsitlusele vastanud väliseid rahastusvahendeid kasutanud ettevõtetest ja proovinud kasutada, kuid mitte õnnestunud, 8 ettevõtet ehk 3%. Primaarsektoris on 7 taime- ja loomakasvatusega tegelevat ettevõtet kasutanud vara müügina just põllumaa müüki selle tagasirentimise või tagasiostu eesmärgil. Need ettevõtted on välja toonud ka erinevad põllumaa müügi ja selle tagasirentimise/-ostu tingimused, mis võivad oluliselt varieeruda. Nii näiteks on märgitud, et põllumaa müügi tingimuseks on iga-aastane rendi tasumine ja 2-3-aastane tagasiostu õigus või maa tagasiostmine antud hetke turuhinnaga. Tagasiostuhind võib tõusta igal aastal 10% ning rendihind hektari kohta 5%. Lisaks on tingimustena välja toodud tagasiostuõigus 1 aasta jooksul, sealjuures on ettevõtja kohustatud tasuma ostusummalt 1% kuus kuni tagasiostu hetkeni. Ülejäänud primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevad ettevõtted on kasutanud muu vara (v.a põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil.

Täiendava rahastuse kasutamise eesmärgid

Ettevõtelt, kes olid kasutanud viimase 5 aasta jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid, uuriti lisaks seda, millistel eesmärkidel finantstooteid kasutati. Enim ettevõtteid on väliseid rahalisi vahendeid kaasanud masinatesse ja seadmetesse investeerimiseks (88% ettevõtetest), käibevahenditeks (51%), ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks (50%) ning tootmis- ja ärimaa ostmiseks või kasutamiseks (44%) (vt tabel 3).

Tabel 3. Ettevõtete viimase viie aasta jooksul kaasatud täiendavate rahaliste vahendite kasutamise eesmärgid (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Rahaliste vahendite kaasamise eesmärk	Vahendeid kaasanud ettevõtete osakaal (n = 236)	Vahendeid kaasanud toidu- ja joogitootjate osakaal (n = 48)	Vahendeid kaasanud primaarsektori ettevõtete osakaal (n = 208)
Masinatesse ja seadmetesse investeerimiseks	88%	79%	90%
Käibevahenditeks	51%	54%	50%
Ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks	50%	63%	50%
Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks	44%	31%	47%
Tootmise automatiseerimiseks	17%	17%	16%
Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks	17%	21%	16%
Infrastruktuuriinvesteeringuteks	17%	27%	14%
Tootearenduseks	12%	23%	10%
Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks	5%	8%	4%
Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks	2%	2%	2%
Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks	2%	0%	2%

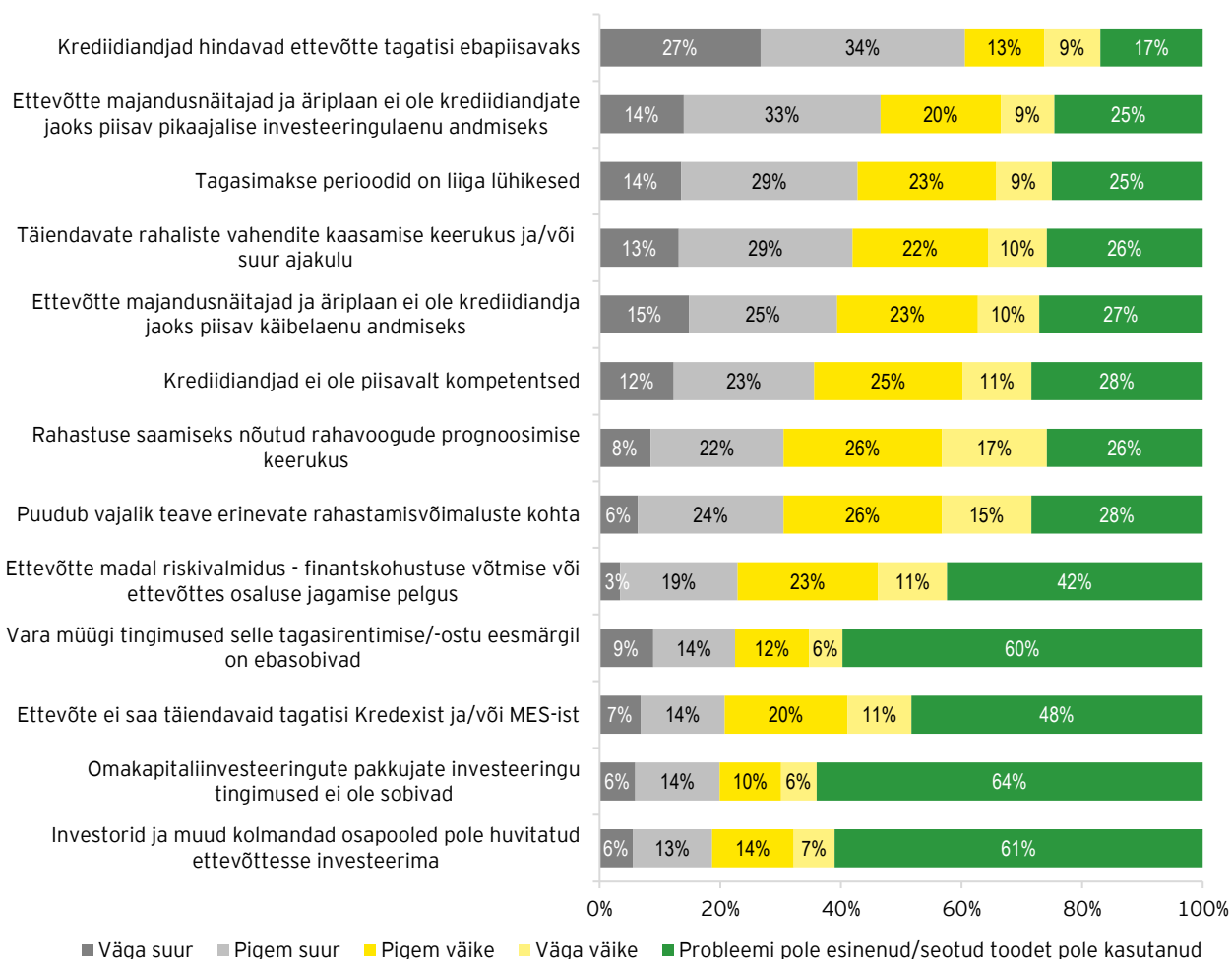
Uuritavate sektorite võrdlusest selgub, et eksisteerivad mõningased erinevused selles, mis eesmärgil vajavad vahendeid primaarsektori ning toiduainete ümbertöötlemisega tegelevad ettevõtted. Kuigi masinatesse ja seadmetesse investeerimine on mõlema sektori jaoks kõige olulisem põhjus rahaliste vahendite kaasamiseks, siis primaarsektoris on selle tähtsus veelgi suurem (90% vs. 79%). Toidu- ja joogitootmises on jällegi primaarsektorist märkimisväärselt olulisem saada täiendavaid vahendeid ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks (63% vs. 50%).

3.2 Rahastuse kaasamise senised võimalused ja takistused

Esinenud probleemid ja takistused

Järgnevalt uuriti, milliste takistuste ja probleemidega on ettevõtted rahastamisvajaduse katmisel kokku puutunud ning kui suureks neid probleeme hinnatakse. Veebiküsitluse tulemustest selgus, et 61% viimase viie aasta jooksul väliseid vahendeid kaasanud ettevõtetest hindas väga suureks või pigem suureks rahastuse kaasamisel esinenud probleemiks ettevõtte ebapiisavat tagatist krediidiandja seisukohast ning 47% ettevõtetest vastas, et täiendava rahastuse kaasamisel on probleemiks ettevõtte majandusnäitajate ja äriplaani ebapiisavus krediidiandjate jaoks pikaajalise investeringulaenu andmiseks. Antud probleemid on tihedalt seotud ka laenu saamiseks ebapiisava omakapitaliga. 43% pidas rahastamisvajaduste katmisel esinevaks probleemiks tagasimakseperioodide lühiajalisust ning 42% jaoks oli probleemiks täiendavate vahendite kaasamise keerukus ja selleks kuluv aeg. Sektorite ja käibegruppide plaanis rahastuse kaasamisel esinenud probleemidele antud hinnangutes olulisi erinevusi ei esinenud. Joonis 3 kajastab ettevõtete hinnangut rahastuse saamisel esinenud probleemidele ja nende suurusele.

Rahastuse kaasamisel esinenud probleemid ja nendega kokku puutunud ettevõtete osakaal

Joonis 3. Ettevõtete hinnang rahastuse kaasamisel esinevatele takistustele ja probleemidele, n = 236 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Võrreldes näiteks pangalaenu võtmisel tekkinud probleemidega on omakapitali kaasamisega seotud probleemidega kokku puutunud oluliselt väiksem osa veebiküsitlusele vastanud ettevõtetest, mis on otseselt seotud sellega, et erinevatest rahastamisvahenditest on välise osapoole omakapitaliinvesteeringut kasutatud kõige vähem. Ühest küljest võib see tulla sellest, et puudub vajalik teave erinevate rahastamisvõimaluste kohta (30% rahastust kaasanud ettevõtetest peab seda suureks probleemiks), teisest küljest aga täiendavate rahaliste vahendite kaasamise keerukusest ja suurest ajakulust (42% rahastust kaasanud ettevõtetest peab seda suureks probleemiks). Lisaks hindavad 22% ettevõtetest suureks takistuseks ka enda madalat riskivalmidust ja pelgust kohustuse võtmisel või ettevõttes osaluse jagamisel. Nagu ka intervjuude käigus selgus, siis välise osapoole omakapitaliinvesteering on tihti viimane rahastuse vahend, mida primaarsektori või toiduainete ümbertöötlemisega tegelev ettevõtte kaalub, ning suures osas on selle põhjuseks investorite või vajaliku investeerimisfondi puudus.

Lisaks hindas 20% kõikidest täiendavat rahastust kaasanud ettevõtetest suureks probleemiks omakapitaliinvesteeringute pakkujate ebasobivaid tingimusi ning 19% tõi välja, et suur probleem on investorite puuduv huvi ettevõttesse investeerida. Kuigi viimase viie aasta jooksul välist omakapitaliinvesteeringut kaasanud ettevõtteid oli veebiküsitluse tulemuste kohaselt vähe (6% oli kasutanud või proovinud kasutada antud rahastamisliiki), siis kõik neist hindasid erinevaid omakapitali kaasamisega seotud probleeme väga või pigem suureks.

Muude probleemide all töid ettevõtjad välja oskuste puudumise, mistõttu on neil raskusi rahavoogude koostamisel ja nende esitamisel pankadele ning sellest tingitud probleemid läbirääkimistel. Teiselt poolt on ettevõtted toonud probleemina välja ka finantsasutuste valdkonnaspetsiifilise kompetentsi puudumise. See tähendab, et ettevõtted ei mõista finantsasutuste nõudmisi ning finantsasutused omakorda valdkonna äri olemust.

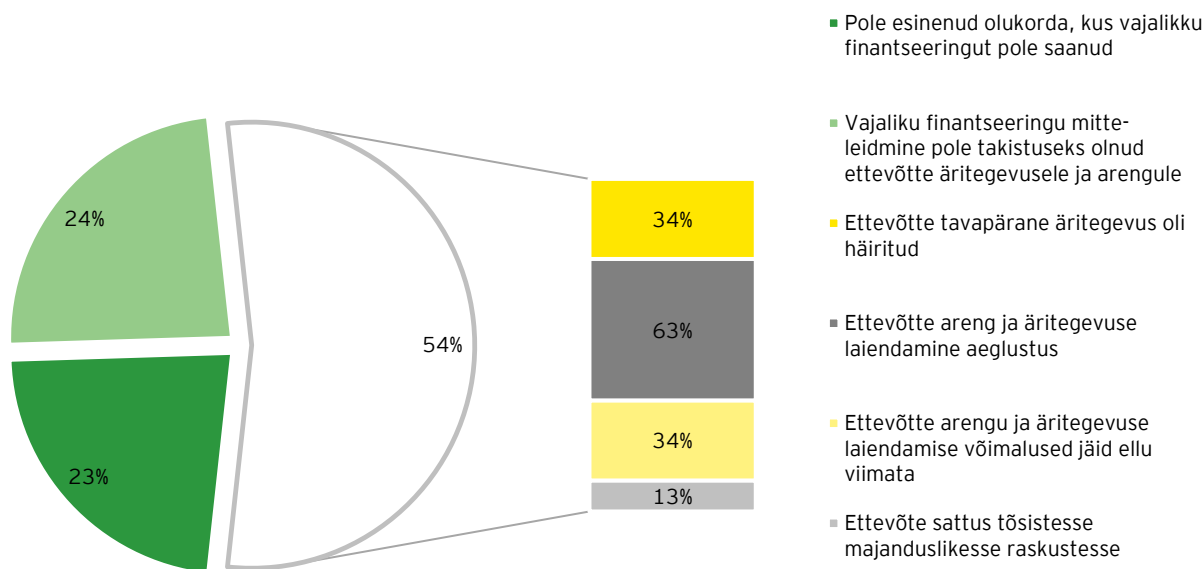
Lisaks eelnevale on ettevõtete hinnangul probleemiks ka kokkulepetele jõudmine väikeosanike ja suurosanike vahel, korraliku tööjõu puudus ettevõtte laienemisel, kõrge maarendi hind, kõrged intressid ja lepingutasud. Toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete hulgas oli probleemina välja toodud ka sisendi ja müüdava toote kõikumine ning piimatoodete eksporditurgude puudus.

Probleemidest tulenevad ettevõtte äritegevuse või arengu takistused

Väliseid rahalisi vahendeid kasutanud või kasutada proovinud ettevõtete käest uuriti, mil määral on nende äritegevus või areng viimase 5 aasta jooksul olnud takistatud sellest, et pole leitud vajalikku finantseeringut. 23% väliseid rahalisi vahendeid kaasanud ettevõtetest vastas, et neil pole esinenud sellist olukorda, kus vajalikku finantseeringut pole saadud, ning 24% leidis, et vajaliku finantseeringu mitteleidmine pole olnud ettevõtte äritegevusele ja arengule takistuseks.

Üle poole (53%) ehk 126 ettevõtte hinnangul on nende äritegevus või selle areng olnud suuremal või vähemal määral takistatud tulenevalt sellest, et pole leitud vajalikku finantseeringut. Omakorda 34% nendest ettevõtetest hindas, et nende tavapärane äritegevus on olnud rahastuse mittesaamise tõttu häiritud. 63% ettevõtetest leidis, et rahastuse mittesaamine aeglustas ettevõtte arengut ja äritegevuse laiendamist. 34% ettevõtetest jätsid ettevõtte arengu ja äritegevuse laiendamise võimalused ellu viimata ja 13% sattus rahastuse mittesaamise tõttu tõsisesse majanduslikesse raskustesse. Tulemused on illustreeritud joonisel 4.

Ettevõtte äritegevuse takistumine rahastuse saamata jäämise tõttu

Joonis 4. Ettevõtete hinnang äritegevuse või arengu takistatusele viimase 5 aasta jooksul vajaliku finantseeringu puudumisel, n = 236 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Kui primaarsektori ettevõtetest pooltel on olnud äritegevus või selle areng suuremal või vähemal määral takistatud tulenevalt sellest, et pole leitud vajalikku finantseeringut, siis toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest koguni kolmveerandil on vajaliku rahastuse mittesaamine häirinud ettevõtte äritegevust ja/või põhjustanud majanduslikke raskusi.

4. Ettevõtete tulevane vajadus täiendava finantseeringu järele

Järgnevalt on uuritud primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete tulevast vajadust täiendava rahastuse järele ning võimalusi ja takistusi rahastamisvahendite kaasamisel. Veebiküsitluse tulemusel selgus, et üle kolmveerandi primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest vajavad järgmise viie aasta jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid.

- ▶ Sealjuures pole vahet, kas tegu on primaarsektori või toiduainetööstuse ettevõttega.
- ▶ Kõige rohkem vajavad väliseid rahastamisvahendeid kasvu- või laienemisfaasi ettevõtted (84% vastava faasi ettevõtetest).
- ▶ Kõige levinum summa, mida ettevõtted lähiaastatel täiendavate rahaliste vahendite näol vajavad, jääb suurusjärku 100 000 - 500 000 eurot (40% ettevõtetest).
- ▶ Sarnaselt möödunud viie aasta enim kasutatud väliste rahaliste vahenditega on ka järgneva viie aasta jooksul enim vajataavad vahendid investeringutoetused ning laenu- ja liisingutooted.
- ▶ 80% põllumajandusettevõtetest peab vajalikuks endale põllumaad rentida ning ligi 30% põllumaa müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil. Suurimaks probleemiks on aga renditava maa puudus.

Kuigi omakapitaliinvesteeringuid planeerivad ettevõtted eelkõige omaniku investeeringuna (75% ettevõtetest), vajavad 36% ettevõtetest välise osapoole omakapitaliinvesteeringut, mida on oluliselt rohkem võrreldes ettevõtete varasema finantseerimiskogemusega, mil seda kasutas või proovis kasutada kokku kõigest 6%.

- ▶ Võrreldes väliseid vahendeid vajavaid primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevaid ettevõtteid, siis omakapitaliinvesteeringut vajavaid ettevõtteid on pisut rohkem viimaste hulgas (35% vs. 42% ettevõtetest).

Kõige halvemini kättesaadavateks vahenditeks hindavad ettevõtted välise osapoole omakapitaliinvesteeringut ja vara (sh põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil.

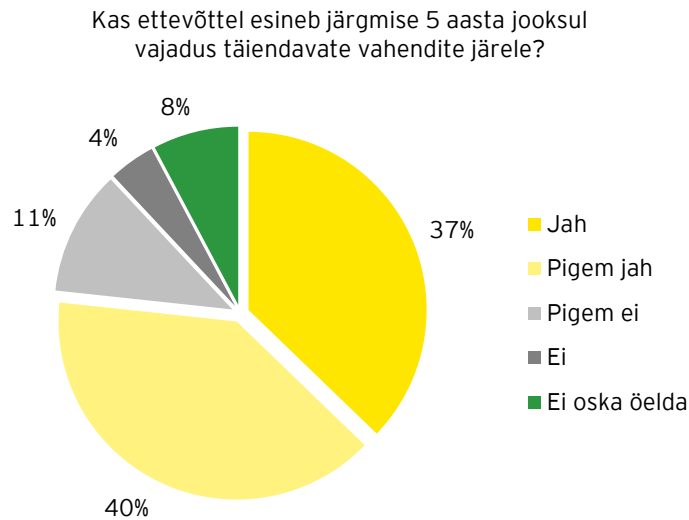
- ▶ Ligikaudu kolmveerand ettevõtetest, kes vajavad järgneva viie aasta jooksul välist omakapitaliinvesteeringut, hindavad ligipääsu välise osapoole omakapitaliinvesteeringule halvaks (77% primaarsektori ja 71% toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest).
- ▶ Takistuseks on peamiselt investorite puudus, aga ka välise omakapitaliinvesteeringu pelgus ja info asümmeetrilisus nõudluse ja pakkumise poolel.
- ▶ Sektorile suunatud investeerimisfondi loomine võib aidata antud tegevusalade ettevõtete jaoks välise omakapitali kaasamise võimaluste puudust vähendada. Ka laenutoodete kättesaadavusel jääb tihti takistuseks just omakapitali ebapiisavus.
- ▶ Ligi kolmveerand põllumajandusettevõtetest hindab põllumaaga *sale and leaseback*-tehingute tegemise tingimusi halvaks: nii on näiteks tehingutingimustes toodud rendihinnad ebamõistlikult kõrged ning põllumaa tagasiostu hinda on võimalik teatud tingimustel oluliselt tõsta.
- ▶ Usaldusväärne tehingupartner (nt selleks loodav investeerimisfond) võib tekitada põllumajandustootjatel vajaliku kindlustunde, et enda maad tagasirentimise/-ostu tingimustel müüa.

4.1 Ettevõtete tulevane täiendava rahastuse vajadus

Täiendava rahastuse vajaduse olemasolu

Uuring näitas, et kaheksa kümnest (77%) primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevast ettevõttest vajavad järgmise viie aasta jooksul oma tavapärase tegevuse või arengu finantseerimiseks täiendavaid rahalisi vahendeid (vt joonis 5), mis on jäänud samale tasemele eelneva viie aasta finantseerimiskogemusega. Sama kehtib nii primaarsektori kui toiduainetööstuse ettevõtete puhul. Suures osas on tegemist samade ettevõtetega, kes ka eelneva viie aasta jooksul täiendavat rahastust olid

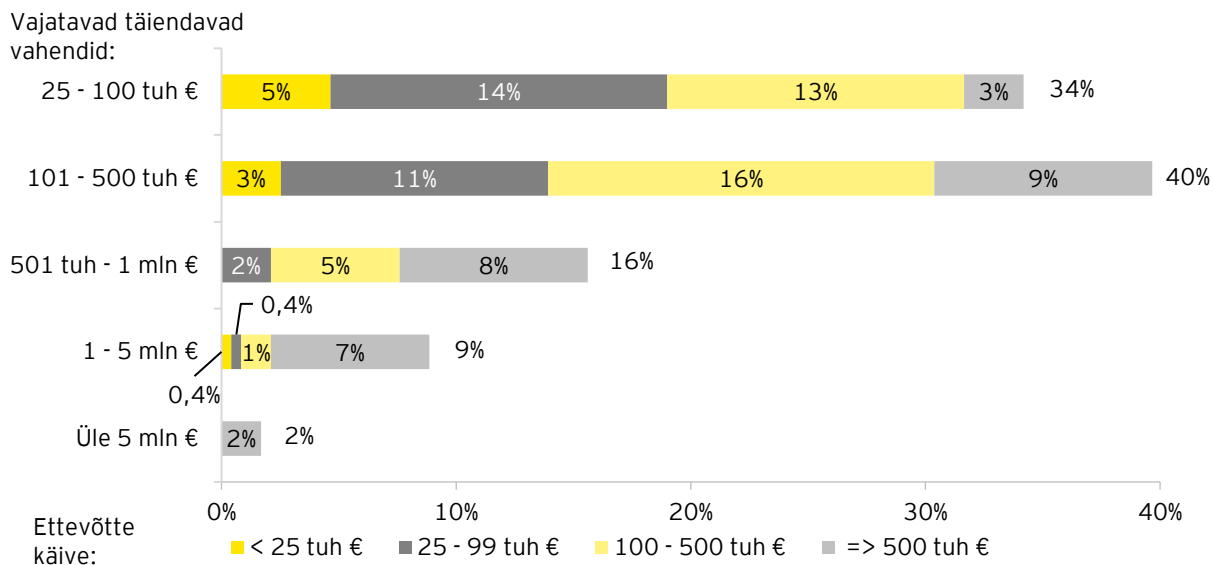
kasutanud. Joonisel 5 on toodud rahastamisvajadus sõltumata finantseerimisinstrumentidest. Vahendite liikide kaupa on rahastuse kaasamise soovi uuritud joonisel 7.

Joonis 5. Ettevõtete hinnang tulevase täiendava rahastusvajaduse olemasolule, n = 309 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Sarnaselt ettevõtete eelneva finantseerimiskogemusega on ka järgnevatel aastatel jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid vajavate ettevõtete osakaal eksportivate ettevõtete puhul suurem kui mitteeksportivate ettevõtete puhul. Ettevõtte käibe suurus ei mõjuta märkimisväärselt seda, kas ettevõtte võib tulevikus täiendavaid rahalisi vahendeid vajada või mitte: 25 000-100 000 euro suuruse käibega ettevõtetest võib järgmise viie aasta jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid vajada 75%, 100 000 - 500 000 euro suuruse käibega ettevõtetest 77% ja alates 500 000 euro suuruse käibega ettevõtetest 80%. Nagu ka ettevõtete eelnev finantseerimiskogemus näitas, vajavad kõige rohkem väliseid rahastamisvahendeid kasvu- või laienemisfaasi ettevõtted (84% vastava faasi ettevõtetest). Sealjuures vajavad samas osakaalus täiendavaid väliseid rahastamisvahendeid nii primaarsektori kui toiduainetööstuse kasvu- ja laienemisfaasi ettevõtted. Alustavatest ettevõtjatest vajab täiendavaid rahalisi vahendeid 76%, samal ajal kui küpsus- ja hääbumisfaasi ettevõtetest vajavad seda vastavalt 66% ja 56%.

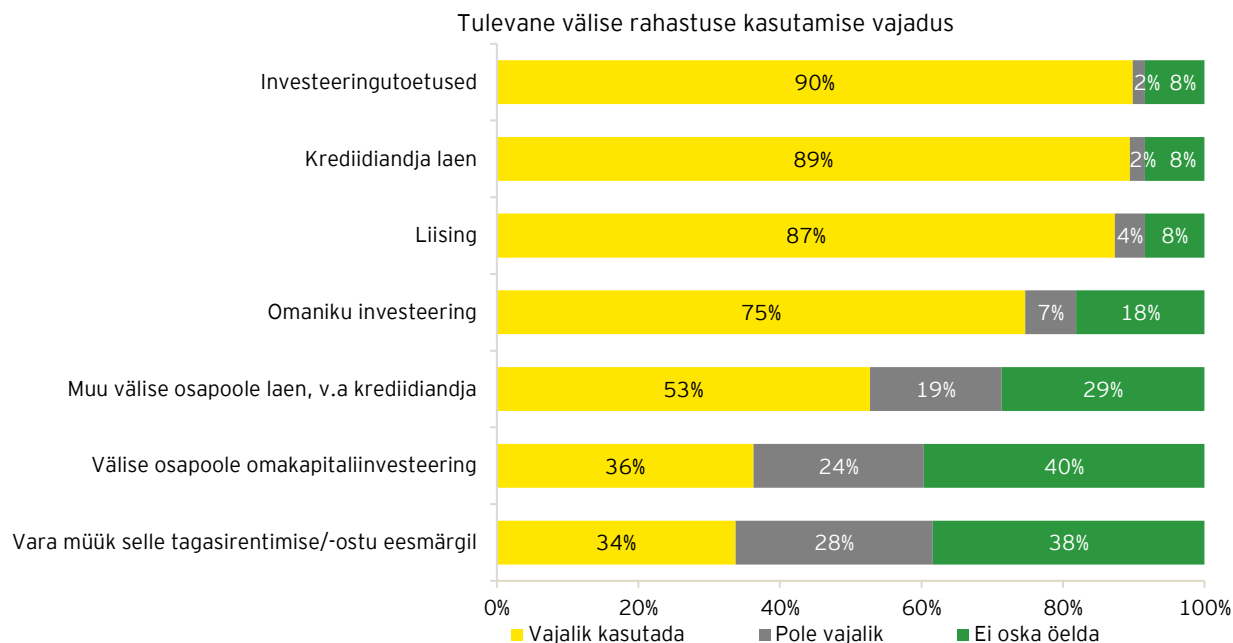
Kõige levinum summa, mida ettevõtted lähiaastatel täiendavate rahaliste vahendite näol vajavad, jääb suurusjärku 100 000 - 500 000 eurot (40% ettevõtetest). Umbes kolmandik ettevõtetest vajavad väiksemat summat ning ligikaudu veerand kõikidest vahendeid vajavatest ettevõtetest soovivad seda saada summas, mis ületab 0,5 miljonit eurot. Ligikaudu kümnendik rahastust vajavatest sektori ettevõtetest soovib kaasata üle 1 miljoni euro. (Vt joonis 6)

Joonis 6. Ettevõtete hinnang tulevase täiendava rahastamise mahule ettevõtete käibegruppide kaupa, n = 237 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Vajalikud finantseerimisvahendid

Sarnaselt möödunud viie aasta enim kasutatud välise rahaliste vahenditega on ka järgneva viie aasta jooksul enim vajavad vahendid investeringutoetused, laenu- ja liisingutooted ning omaniku investering (laenu või omakapitali kujul) ning vähem nõutavad välise osapoole omakapitaliinvesteering ja vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (vt joonis 7). Kõige rohkem ettevõtteid peab järgneva viie aasta jooksul tõenäoliselt investeringutoetuste kasutamist: koguni 90% ettevõtetest peab toetuste kasutamist äritegevuse jaoks vajalikuks (möödunud viie aasta jooksul kasutas või proovis investeringutoetuseid kasutada 77% ettevõtetest). Samas nähtus viimase viie aasta kogemusest, et investeringutoetusi peetakse küll vajalikuks, kuid võrreldes teiste välise vahenditega oli kõige suurem osakaal neid, kes siiski toetuse näol rahastust ei saanud. Ka krediidiandja laenu ja liisingut peavad ettevõtted järgnevatel aastatel vajalikuks (vastavalt 89% ja 87% ettevõtetest, mis jääb samasse suurusjärku eelneval viiel aastal antud instrumente kasutanud või kasutada proovinud ettevõtete osakaaluga).

Joonis 7. Ettevõtete hinnang tulevase täiendava rahastamise vajadusele, n = 237 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Välise osapoole omakapitaliinvesteeringut peab järgneval viiel aastal vajalikuks 36% rahastust vajavatest ettevõtetest, mida on oluliselt rohkem ettevõtetest, kes eelmisel viiel aastal antud finantseerimisvahendit kasutas või kasutada proovis, kuid rahastust ei saanud (vastavalt 3% + 3%). Samal ajal ei oska koguni 40% tulevikus rahastust vajavatest ettevõtetest täna hinnata, kas nad võiksid välise osapoole omakapitaliinvesteeringut vajada, seega võib omakapitaliinvesteeringu vajajaid tegelikkuses ka rohkem olla. Võrreldes väliseid vahendeid vajavaid primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevaid ettevõtteid, siis omakapitaliinvesteeringut vajavaid ettevõtteid on pisut rohkem viimaste hulgas: kui toidu- ja joogitootjatest 42% hindavad välise omakapitali kaasamist vajalikuks, siis primaarsektori ettevõtetest teevad seda 35%.

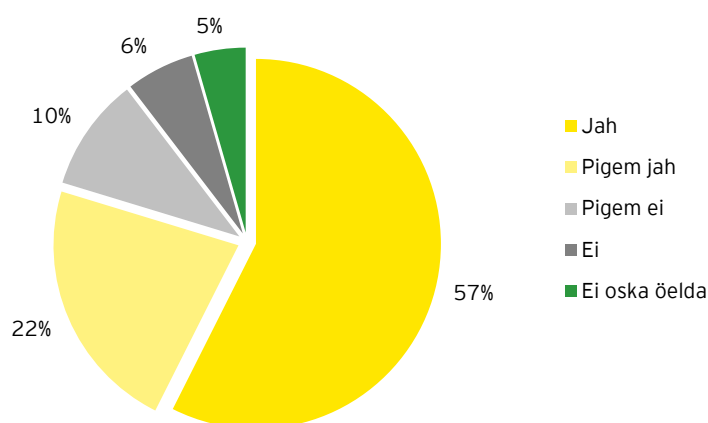
Intervjuudest erialaliitude ja põllumajandusühistutega selgus samuti, et ette võib näha omakapitaliinvesteeringute vajaduse tõusu. Ühest küljest on põhjuseks see, et üha rohkematel ettevõtetel on olemas äriarendusplaamid, mida soosib ka hea üldine majanduslik seis. Teisest küljest on toimumas nn põlvkonn vahetus, mistõttu eriti just primaarsektori ettevõtetes tulevad peale uued juhid, kes võivad olla riskialtimate ja otsida aktiivsemalt investeerimisvõimalusi. Riskina aga töid intervjuueeritavad välja, et valmisolek välise osapoole omakapitaliinvesteeringuid kaasata võib küll ettevõtetel olemas olla ja suureneada, kuid ainult sellest ei piisa, kui järele ei tule pakkumise poolt ning Eestist investori või fondi leidmine on äärmiselt keeruline.

Sarnaselt välise osapoole omakapitaliinvesteeringute kaasamise vajadusega hindavad ettevõtted suuremat vajadust ka vara müügi järele selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil. Kui eelneval viiel aastal kasutas või proovis kasutada vara müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil 17% rahastust vajavatest ettevõtetest, siis 34% tulevikus välise vahendite vajajatest ehk 80 ettevõtet kasutaksid vara müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil järgneva viie aasta jooksul. Põllumajandusettevõtetest tunnistas vajadust müüa põllumaid selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil 30%. Sarnaselt omakapitaliinvesteeringuga ei oska ligi 40% ettevõtetest öelda, kas nad võiksid tulevikus antud vahendit vajada. Nii veebiküsitlusest kui

intervjuudest erialaliitude ja põllumajandusühistutega selgus, et *sale and leaseback*-tehingutel on olenevalt pakkujast väga erinevad tingimused ning antud vahendi kasutamine sõltub ka suuresti tehingutingimustest. Vajadus taoliste tehingute järele võiks soodsate tingimuste korral olla suurem, kui seda on tehingute arv täna.

Lisaks põllumaade müügitehingute vajadusele tagasirentimise/-ostu eesmärgil uuriti ettevõtete käest ka seda, kas neil võib tekkida järgneva viie aasta jooksul vajadus endale pikaajaliselt põllumaid rentida. Küsitlusele vastanud 202 põllumajandusettevõttest 80% hindas, et neil on vaja järgmise viie aasta jooksul endale põllumaid rentida (vt joonis 8). Siiski tõid paljud põllumajandusettevõtted veebiküsitluses välja, et täna ei ole sobilikel tingimustel renditavat põllumaad turul pakkuda. Vaba maad kas lihtsalt ei leidu või kui leidub, siis on selle hind pakkumise vähesuse tõttu ebamõistlikult kõrge, mistõttu ollakse sunnitud majandama soovitusel väiksemal maa-alal suurema intensiivsusega.

Kas ettevõttel esineb järgmise 5 aasta jooksul vajadus rentida endale põllumaad?

Joonis 8. Ettevõtete hinnang vajadusele rentida põllumaad, n = 202 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Täiendava rahastuse kasutamise eesmärgid

Ettevõtelt, kes planeerivad järgmise viie aasta jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid kasutada, uuriti lisaks seda, millistel eesmärkidel rahastust vajatakse. Enim ettevõtteid vajavad väliseid rahalisi vahendeid masinatesse ja seadmetesse investeerimiseks (86% ettevõtetest), ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks (70%) ning tootmis- ja ärimaa ostmiseks või kasutamiseks (57%) (vt tabel 4). Võrreldes varasema perioodi eesmärkidega täiendava rahastuse kasutamisel on järgmise viie aasta jooksul protsentuaalselt rohkem neid ettevõtteid, kes vajavad vahendeid ehitistesse ja rajatistesse ning tootmis- ja ärimaasse investeerimiseks. Seevastu ei nähta võrreldes möödunud viie aastaga aga enam nii suurt vajadust kaasata täiendavat rahastust käibevahenditeks: 32% ettevõtetest vajab vahendeid käibevahenditeks järgneval viiel aastal, eelneval viiel aastal oli vastavaks protsendiks 51. Siin tuleb tähele panna aga seda, et rahaliste vahendite kaasamist käibevahenditeks on ka keerulisem ette näha.

Tabel 4. Ettevõtete järgmise viie aasta jooksul vajaminevate täiendavate rahaliste vahendite kasutamise eesmärgid (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

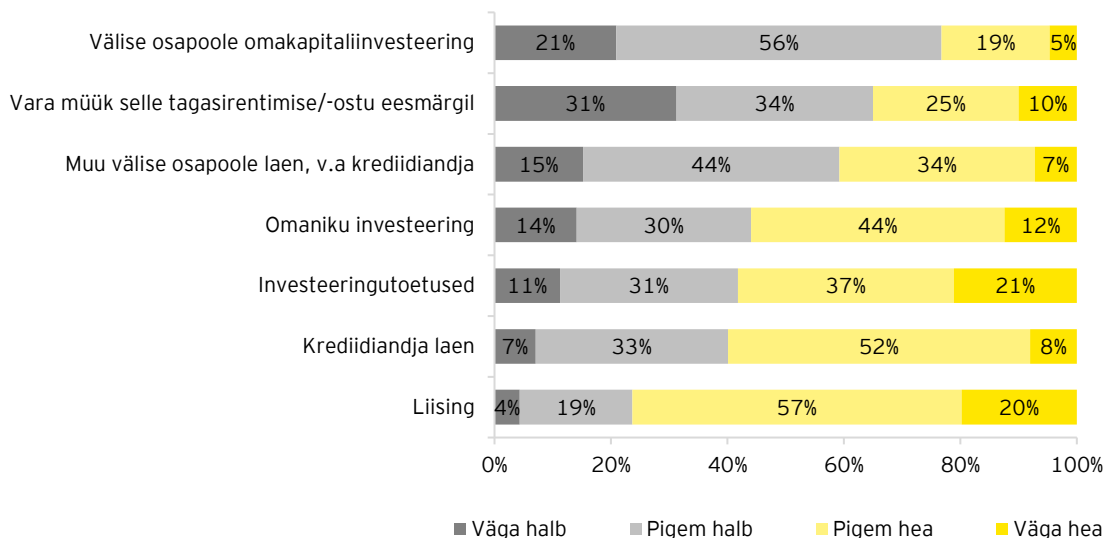
Rahaliste vahendite kaasamise eesmärk	Vahendeid kaasanud ettevõtete osakaal (n = 237)	Vahendeid kaasanud toidu- ja joogitootjate osakaal (n = 50)	Vahendeid kaasanud primaarsektori ettevõtete osakaal (n = 204)
Masinate ja seadmetesse investeerimiseks	86%	80%	87%
Ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks	70%	74%	70%
Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks	57%	40%	63%
Käibevahenditeks	32%	30%	32%
Tootearenduseks	22%	44%	19%
Infrastruktuuriinvesteeringuteks	20%	26%	20%
Tootmise automatiseerimiseks	20%	24%	19%
Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks	15%	16%	15%
Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks	10%	34%	6%
Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks	3%	6%	2%
Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks	2%	0%	2%

Primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevate ettevõtete rahaliste vahendite kasutamise eesmärkide võrdlusest selgub, et primaarsektori ettevõtted vajavad vahendeid rohkem tootmis- ja ärimaa ostmiseks ja kasutamiseks (63% vs. 40% ettevõtetest), samal ajal kui toidu- ja joogitootjad vajavad väliseid vahendeid rohkem tootearendusse investeerimiseks (44% vs. 19% ettevõtetest) ja uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks (34% vs. 6%).

4.2 Rahastuse kaasamise võimalused ja takistused tulevikus

Järgnevalt uuriti ettevõtete võimalusi ja takistusi rahastamisvahendite kaasamisel. Kõige halvemini kättesaadavateks vahenditeks hindavad ettevõtted välise osapoole omakapitaliinvesteeringut, vara (sh põllumaa) müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil, muu välise osapoole laenu (nt muu ettevõtte või eraisiku antud laen, kes pole ettevõtte omanik; v.a pangad jt krediidiandjad). Nimetatud rahastusvahendite puhul hindab enim ettevõtteid enda ligipääsu vahenditele väga halvaks või pigem halvaks (vt joonis 9). Ka laenutoodete kättesaadavusel jääb tihti takistuseks just omakapitali ebapiisavus, seega on laenud ja omakapitaliinvesteeringud omavahel tihedalt seotud.

Hinnang välise rahastuse kättesaadavusele tulevikus

Joonis 9. Ettevõtete hinnang täiendava rahastamise kättesaadavusele tulevikus rahastamisvahendite järgi, n =237 (allikas: ettevõtete veebiküsitlus)

Välise osapoole omakapitaliinvesteering

Koguni üle kolmveerandi (77%) ettevõtetest, kes vajavad järgneva viie aasta jooksul välise omakapitaliinvesteeringu kaasamist, hindavad sellele ligipääsu halvaks (sh 21% ettevõtetest hindavad ligipääsu väga halvaks ja 56% pigem halvaks). Tegevusalade võrdluses hindab omakapitaliinvesteeringute kättesaadavust halvaks 71% toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatest ettevõtetest ja 77% primaarsektori ettevõtetest. Nagu mainitud, on erialaliitude ja põllumajandusühistute hinnangul välise omakapitali kaasamise takistuseks peamiselt investorite puudus. Kuna Eestist on raske, kui mitte võimatu investorit leida, siis on teine valik pöörduda välismaiste investeerimisfondide poole, kuid sellisel juhul peab arvestama, et osa ettevõtte osalust läheb välismaise omaniku kätte. Intervjueeritavad töid välja vajaduse luua Eestis investeerimisfond, mis panustaks muu hulgas ka primaarsektori ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatesse ettevõtetesse investeerimisse ning mille juhtimisse oleks kaasatud ka antud sektorit tundev ekspert.

Lisaks selgus intervjuudest, et tihti peljatakse välist omakapitaliinvesteeringut, kuna ei teata selle kasutamise tingimusi ning võimaluste kaalumisel ei osata kuskilt alustada. Kuna Eestis on investorit raske leida, siis seda teades võidakse välise omakapitali kaasamise variant kohe välistada. Antud sektorile suunatud investeerimisfondi loomine aitaks kaasa teadmiste kasvule ja populariseeriks ühtlasi välise omakapitali kaasamist. Täna on probleemiks info asümmeetrilisus nii nõudluse kui pakkumise poolel: sektori ettevõtted ei näita huvi omakapitaliinvesteeringute kaasamise vastu ning võimalikud investorid ei ole sektori spetsiifikast süvitsi teadlikud.

Primaarsektorile ja toiduainete ümbertöötlemisega tegelevatele ettevõtetele suunatud fondi loomine oleks tervitatav ka intervjueeritud pensionifondide fondijuhtide hinnangul⁴. Ka fondijuhid on nõus sellega, et täna on antud sektori ettevõtetel raske investeerimisfondi leida. Pensionifondide juurde

⁴ Eeldusel, et pensionikogumise süsteem jätkub tänasega samadel/sarnastel alustel.

enamasti ettevõtted otse rahastuse saamiseks ei pöördu, lisaks on üksiku ettevõtte vajatav omakapitali summa pensionifondi jaoks tavaliselt liiga väike. Seetõttu annaks fondi kaudu investeerimine ka pensionifondidele võimaluse antud sektori ettevõtetesse suuremal määral panustada. Sektor ise ei ole investeeringu tegemisel takistuseks, pigem on olulisteks näitajateks ettevõtte majandusnäitajad ja potentsiaal ning fondi investeerimise tingimused ja kasumimäär. Lisaks peab ettevõtte olema valmis regulaarseks raporteerimiseks ja avatud suhtluseks fondijuhiga. Fondijuhtide hinnangul on Eesti turul kindlasti kapitali puudu ning sektorile suunatud fond aitaks vähemalt antud tegevusalade ettevõtete jaoks puudust vähendada ja võimalusi luua, eriti kuna primaarsektori ettevõtted võivad vajada omakapitali summas, mis ei paku huvi turul olevatele *private equity* fondidele. Loodav fond võiks olla suunatud juba tegutsevatele teatud finantsajalooga ettevõttele äritegevuse arengu või laiendamise eesmärgil.

Vara müük selle tagasirendi/-ostu eesmärgil

65% ettevõtetest, kes plaanivad järgneva viie aasta jooksul müüa vara selle tagasirendi/-ostu eesmärgil, hindavad selle tingimusi halvaks (sh 31% ettevõtetest hindavad ligipääsu väga halvaks ja 34% pigem halvaks). Põllumajandusettevõtetest hindab ligi kolmveerand (74%) põllumaaga *sale and leaseback*-tehingute tegemise tingimusi ja seega ligipääsu antud tehingutele halvaks. Mitmed ettevõtted on veebiküsitluses kommenteerinud, et tehingutingimustes toodud rendihinnad on ebamõistlikult kõrged ning lisaks on ka põllumaa tagasiostu hinda võimalik teatud tingimustel oluliselt tõsta.

Intervjuude käigus erialaliitude ja põllumajandusühistutega selgus samuti, et täna võivad põllumaaga tehtavad *sale and leaseback*-tehingute tingimused oluliselt varieeruda ning kujuneda põllumajandustootjate jaoks tihti ebasobivaks. Mõningate hinnangute kohaselt jääb koguni 30-40% põllupidajatest maast ilma, kuna ei suuda seda lõpuks tagasi osta. Seetõttu tekitaks usaldusväärne tehingupartner vajaliku kindlustunde, et enda maad tagasirentimise/-ostu tingimustel müüa. Intervjueeritavate hinnangul suurendaks MES-i loodav investeerimisfond huvi selliste tehingute vastu, kuna fondi näol leitaks *sale and leaseback*-tehinguteks sobiv partner ning põllumajandustootjal oleks julgem tehingut sõlmida.

LISA 1. Veebiküsitluse ankeet

Primaarsektori ja toiduainetööstuse rahaliste vahendite kaasamise vajadused ja võimalused

Kaaskiri

Lugupeetud ettevõtte esindaja

Ernst & Young Baltic AS ning Maaelu Edendamise Sihtasutus (MES) kutsuvad Teid osalema ettevõtjate küsitluses, mis puudutab Teie ettevõtte finantseerimisvajadusi ja -võimalusi.

Töö on sisendiks MES-i poolt pakutavate finantstoodete väljatöötamiseks Eesti ettevõtetele. Vastamisega aitate kaasa maaettevõtluse arengule ja paremate võimaluste loomisele kapitalile ligipääsuks.

Küsitlusele palume Teil vastata ettevõtte seisukohast. Vastama kutsume ettevõtete omanikke, juhtivaid osanikke, juhte või juhtivaid töötajaid. Palume küsitluskutse vajadusel nendele isikutele edasi saata.

Vastamine võtab aega umbes 15 minutit. Ootame Teie vastuseid hiljemalt 13. märtsiks

Tagame vastuste konfidentsiaalsuse. Küsitlustulemusi kasutatakse üksnes üldistatud kujul ning ei seostata konkreetse vastaja ega ettevõttega.

Täname Teid vastuste eest!

Küsimustik

I osa. Ettevõtte üldandmed

1. Mis on Teie ettevõtte peamine/peamised tegevusala(d)?
/vastavad kõik, võimalik valida mitu varianti/
 - Toiduainete tootmine (sh söötade tootmine)
 - Joogitootmine
 - Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad
 - Metsamajandus ja metsavarumine
 - Kalapüük ja vesiviljelus
 - Muu, palun täpsustage:

2. Kui suur osa toiduainete (sh söötade) ja jookide tootmisest põhineb kohalikul Eesti toorainel?
/vastavad need, kes valisid tegevusalaks 'toiduainete tootmine' või 'joogitootmine', võimalik märkida number 0-100, %/

	%
--	---

3. Milline oli Teie ettevõtte müügitulu ja puhaskasum/-kahjum viimasel teadaoleval aastal?
/vastavad kõik, võimalik märkida number/

Näitaja	Summa
Müügitulu	
Puhaskasum/-kahjum	

4. Millise omandisuhtega on Teie ettevõtte?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- 100% Eesti kapitalil põhinev ettevõtte
- Välisosalusega: enamusosalus kuulub Eesti omanikele
- Välisosalusega: enamusosalus kuulub välisomanikele

5. Milline on Teie ettevõtte ühistuline kuuluvus?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- Ettevõtte on tulundusühistu liige
- Asutus on registreeritud tulundusühistuna
- Ettevõtte ei kuulu ühistusse ega ole ise registreeritud tulundusühistuna

6. Kui suur on hinnanguliselt Teie ettevõtte kogutoodangus ekspordi osakaal?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- 0%
- 1-10%
- 11-30%
- 31-50%
- 51-70%
- 71-90%
- 91-100%

7. Palun hinnake, millises arengufaasis on Teie ettevõtte?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- **Alustava ettevõtte faas** - alustava ettevõtte või toote/teenuse väljatöötamise ja turule sisenemise periood. Ettevõttel tekivad esimesed rahavood.
- **Kasvu- või laienemisfaas** - ettevõtte on turul oma toodete või teenustega positsiooni kinnitanud. Ettevõtte kasvab ning otsitakse aktiivselt võimalusi tegevuse laiendamiseks.
- **Küpsusfaas** - ettevõtte on saavutanud oma koha turul ja soovitud/võimaliku turumahu. Ettevõtte ei ole keskendunud kasvamisele, vaid turuosa ja rahavoo säilitamisele.
- **Hääbumisfaas** - ettevõtte müügitulu vähenemise faas, sest ettevõtte tõrjutakse turult välja uute ettevõtete või tööstusharude poolt.

II osa. Ettevõtte varasem kogemus oma tegevuse finantseerimisel

8. Kas Te olete lisaks ettevõtte kasumile kasutanud, üritanud kasutada või vajanud täiendavaid rahalisi vahendeid oma ettevõtte tegevuse rahastamiseks viimase 5 aasta jooksul (sh vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil)?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- Jah
- Ei

9. Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul?

/vastavad need, kes vastasid 8. küsimusele 'Jah' /

/variant 'Põllumaa müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult põllumajandustootjatele (küsimuses 1 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

/variant 'Kalapüügiõiguste müük' ilmub ainult kalandusettevõtetele (küsimuses 1 'Kalapüük ja vesiviljelus' vastanud)/

/variant 'Muu vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult kalandusettevõtetele ja põllumajandustootjatele (küsimuses 1 'Kalapüük ja vesiviljelus' ja/või 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

/variant 'Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult ettevõtetele, kes pole põllumajandustootjad ega kalandusettevõtted (küsimuses 'Kalapüük ja vesiviljelus' ja/või 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

	Olen kasutanud	Olen vajanud / üritanud kasutada, kuid ei saanud rahastust	Ei ole kasutanud/vajanud
Krediidiandja laen (nt pank, hoiu-laenuühistu vm krediidiandja)			
Muu välise osapoole laen, v.a krediidiandja (nt muu ettevõtte või eraisik, kes pole ettevõtte omanik)			
Omaniku investering (laenu või omakapitali kujul)			
Välise osapoole omakapitaliinvestering (nt selleks ette nähtud fond; muu ettevõtte või eraisik, kes pole ettevõtte omanik)			
Investeringutoetused			
Liising			
Põllumaa müük selle tagasirentimise /-ostu eesmärgil			
Kalapüügiõiguste müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil			
Muu vara müük selle			

tagasirentimise/-ostu eesmärgil			
Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil			
Muu: palun täpsustage			

10. Millistel tingimustel olete kasutanud välise osapoole omakapitaliinvesteeringut?

/vastavad need, kes vastasid 9. küsimusele, et on kasutanud välise osapoole omakapitaliinvesteeringut/

11. Millistel tingimustel olete kasutanud põllumaa müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil?

/vastavad need, kes vastasid 9. küsimusele, et on kasutanud põllumaa müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil/

12. Millistel tingimustel olete kasutanud kalapüügiõiguste müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil?

/vastavad need, kes vastasid 9. küsimusele, et on kasutanud kalapüügiõiguste müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil/

13. Millistel tingimustel olete kasutanud vara müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil?

/vastavad need, kes vastasid 9. küsimusele, et on kasutanud vara müüki selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil/

14. Millisel eesmärgil olete kasutanud täiendavaid rahalisi vahendeid?

/vastavad need, kes vastasid 8. küsimusele 'Jah', võimalik valida mitu varianti/

- Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks
- Ehitistesse ja rajatistesse (sh statsionaarsed seadmed) investeerimiseks
- Masinatele ja seadmetele investeerimiseks
- Infrastruktuuriinvesteeringuteks (nt teede, vee- ja kanalisatsioonisüsteemi, telekommunikatsioonivõrgu jmt rajamiseks või rekonstrueerimiseks)
- Tootearenduseks - uute ja olemasolevate toodete/teenuste arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks
- Tootmise automatiseerimiseks
- Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks
- Käibevahenditeks (nt nõuete finantseerimiseks, tooraine ja materjalide soetamiseks)
- Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks
- Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks
- Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks. Kaasfinantseering on kolmanda osapoole rahaline panus toetuse projekti. Sildfinantseering on rahalise katte leidmine projekti või tegevuse elluviimiseks enne toetuste laekumist.
- Muu, palun täpsustage:

15. Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme?

/vastavad need, kes vastasid 8. küsimusele 'Jah'/'

	Väga suur	Pigem suur	Pigem väike	Väga väike	Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud
Tagasimakseperioodid on liiga lühikesed					
Krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks					
Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise Kredexist ja/või MES-ist					
Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiandja (nt panga) jaoks piisav käibelaenu andmiseks					
Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiandjate (nt panga) jaoks piisav pikaajalise investeeringulaenu andmiseks					
Krediidiandjad ei ole ettevõtte tegevusvaldkonna ja/või rahastatava projekti hindamiseks piisavalt kompetentsed					
Investorid ja muud kolmandad osapooled pole huvitatud ettevõttesse investeerima (omakapitaliinvesteeringute kaasamise korral)					
Omakapitaliinvesteeringute pakujate investeeringu tingimused ei ole sobivad (nt osalus, väljumise tingimused)					
Vara müügi tingimused selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on ebasobivad					
Ettevõtte madal riskivalmidus - finantskohustuse võtmise või ettevõttes osaluse jagamise pelgus					

Täiendavate rahaliste vahendite kaasamise keerukus ja/või suur ajakulu (liigne bürokraatia)					
Puudub vajalik teave erinevate rahastamisvõimaluste kohta					
Rahastuse saamiseks nõutud rahavoogude prognoosimise keerukus					
Muu: palun täpsustage					

16. Soovi korral selgitage täpsemalt ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel esinenud probleeme ja takistusi ning seda, kas ja kuidas probleemid ületati.

/vastavad need, kes vastasid 8. küsimusele 'Jah'; vabatahtlik küsimus/

--

17. Kas ettevõtte äritegevus või areng on viimase 5 aastal jooksul olnud takistatud sellest, et pole leitud vajalikku finantseeringut?

/vastavad need, kes vastasid 8. küsimusele 'Jah', valida saab mitu varianti, v.a juhul kui vastatakse 'Ei' - sellisel juhul teisi variante valida ei saa/

- Pole esinenud olukorda, kus vajalikku finantseeringut pole saanud.
- Ei, vajaliku finantseeringu mitteleidmine pole takistuseks olnud ettevõtte äritegevusele ja arengule.
- Jah, ettevõtte tavapärase äritegevus oli sellest häiritud.
- Jah, ettevõtte areng ja äritegevuse laiendamine aeglustus selle tõttu.
- Jah, ettevõtte arengu ja äritegevuse laiendamise võimalused jäid selle tõttu ellu viimata.
- Jah, ettevõtte sattus selle tõttu tõsisesse majanduslikesse raskustesse.

III osa. Ettevõtte tulevane investeeringuvajadus

18. Kas ettevõttel esineb järgmise 5 aasta jooksul vajadus täiendavate rahaliste vahendite (sh vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil) kasutamise järele ettevõtte tavapärase äritegevuse või arengu finantseerimiseks?

/vastavad kõik, võimalik valida ainult üks variant/

- Jah
- Pigem jah
- Pigem ei
- Ei
- Ei oska öelda

19. Kas ettevõttel esineb järgmise 5 aasta jooksul vajadus rentida endale põllumaad?

/vastavad küsimuses 1 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud/

- Jah
- Pigem jah
- Pigem ei
- Ei
- Ei oska öelda

20. Hinnanguliselt millises summas esineb Teie ettevõttel järgmise 5 aasta jooksul vajadus täiendavate rahaliste vahendite kasutamise järele?

/vastavad need, kes vastasid 18. küsimuses 'Jah', 'Pigem jah'; võimalik valida ainult üks variant/

- 25 tuhat - 100 tuhat eurot
- 101 tuhat - 500 tuhat eurot
- 501 tuhat - 1 miljon eurot
- 1 miljon - 5 miljonit eurot
- Üle 5 miljoni euro

21. Mille tarbeks vajate täiendavaid rahalisi vahendeid järgmise 5 aasta jooksul?

/vastavad need, kes vastasid 18. küsimuses 'Jah', 'Pigem jah'; võimalik valida mitu varianti/

- Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks
- Ehitistesse ja rajatistesse (sh statsionaarsed seadmed) investeerimiseks
- Masinatele ja seadmetele investeerimiseks
- Infrastruktuuriinvesteeringuteks (nt teede, vee- ja kanalisatsioonisüsteemi, telekommunikatsioonivõrgu jmt rajamiseks või rekonstrueerimiseks)
- Tootearenduseks - uute ja olemasolevate toodete/teenuste arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks
- Tootmise automatiseerimiseks
- Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks
- Käibevahenditeks (nt nõuete finantseerimiseks, tooraine ja materjalide soetamiseks)
- Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks
- Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks
- Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks. Kaasfinantseering on kolmanda osapoole rahaline panus toetuse projekti. Sildfinantseering on rahalise katte leidmine projekti või tegevuse elluviimiseks enne toetuste laekumist.
- Muu, palun täpsustage:

22. Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele?

/vastavad need, kes vastasid 18. küsimuses 'Jah', 'Pigem jah'/

/variant 'Põllumaa müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult põllumajandustootjatele (küsimuses 1 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

/variant 'Kalapüügiõiguste müük' ilmub ainult kalandusettevõtetele (küsimuses 1 'Kalapüük ja vesiviljelus' vastanud)/

/variant 'Muu vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult kalandusettevõtetele ja põllumajandustootjatele (küsimuses 1 'Kalapüük ja vesiviljelus' ja/või 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

/variant 'Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil' ilmub ainult ettevõtetele, kes pole põllumajandustootjad ega kalandusettevõtted (küsimuses 'Kalapüük ja vesiviljelus' ja/või 'Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad' vastanud)/

	Väga hea	Pigem hea	Pigem halb	Väga halb	Pole vajalik	Ei oska öelda
Krediidiandja laen (nt pank, hoiu-laenuühistu vm krediidiandja)						
Muu välise osapoole laen, v.a krediidiandja (nt muu ettevõtte või eraisik, kes pole ettevõtte omanik)						
Omaniku investeering (laenu või omakapitali kujul)						
Välise osapoole omakapitaliinvesteering (nt selleks ette nähtud fond; muu ettevõtte või eraisik, kes pole ettevõtte omanik)						
Investeeringutoetused						
Liising						
Põllumaa müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil						
Kalapüügiõiguste müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil						
Muu vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil						
Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil						
Muu: palun täpsustage						

23. Milliseid probleeme ja takistusi võib Teie hinnangul esineda Teie ettevõttel täiendavate rahaliste vahendite kaasamisel ja/või Teie ettevõttele põllumaade rentimisel?
/vastavad need, kes vastasid 18. või 19. küsimuses 'Jah', 'Pigem jah'; vabatahtlik küsimus/

--

LISA 2. Veebiküsitluse koondtulemused

Küsimus	Vastajate arv	Vastajate osakaal
Mis on Teie ettevõtte peamine/peamised tegevusala(d)? (309 vastajat)		
Toiduainete tootmine (sh söötade tootmine)	59	19,09%
Joogitootmine	10	3,24%
Taime- ja loomakasvatus ja neid teenindavad tegevusalad	202	65,37%
Metsamajandus ja metsavarumine	49	15,86%
Kalapüük ja vesiviljelus	15	4,85%
Teised	22	7,12%
Millise omandisuhtega on Teie ettevõtte? (309 vastust)		
100% Eesti kapitalil põhinev	299	96,76%
Välisosalusega: enamuosalus kuulub Eesti omanikele	2	0,65%
Välisosalusega: enamuosalus kuulub välisomanikele	8	2,59%
Milline on Teie ettevõtte ühistuline kuuluvus? (309 vastust)		
Ettevõtte on tulundusühistu liige	72	23,30%
Asutus on registreeritud tulundusühistuna	33	10,68%
Ettevõtte ei kuulu ühistusse ega ole ise registreeritud tulundusühistuna	204	66,02%
Kui suur on hinnanguliselt Teie ettevõtte kogutoodangus ekspordi osakaal? (309 vastust)		
0%	170	55,02%
1-10%	41	13,27%
11-30%	22	7,12%
31-50%	15	4,85%
51-70%	17	5,50%
71-90%	25	8,09%
91-100%	19	6,15%
Palun hinnake, millises arengufaasis on Teie ettevõtte? (309 vastust)		
Alustava ettevõtte faas	34	11,00%
Kasvu- või laienemisfaas	167	54,05%
Küpsusfaas	92	29,77%
Hääbumisfaas	16	5,18%
Kas Te olete lisaks ettevõtte kasumile kasutanud, üritanud kasutada või vajanud täiendavaid rahalisi vahendeid oma ettevõtte tegevuse rahastamiseks viimase 5 aasta jooksul? (309 vastust)		
Jah	236	76,38%
Ei	73	23,62%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Krediidandja laen (236 vastust)		
Olen kasutanud	183	77,54%
Olen vajanud/üritanud kasutada	21	8,90%
Ei ole kasutanud/vajanud	32	13,56%

Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Muu välise osapoole laen, v.a. krediidiandja (236 vastust)		
Olen kasutanud	72	30,51%
Olen vajanud/üritanud kasutada	4	1,69%
Ei ole kasutanud/vajanud	160	67,80%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Omaniku investeering (laenu või omakapitali kujul) (236 vastust)		
Olen kasutanud	160	67,80%
Olen vajanud/üritanud kasutada	2	0,85%
Ei ole kasutanud/vajanud	74	31,36%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Välise osapoole omakapitaliinvesteering (236 vastust)		
Olen kasutanud	8	3,39%
Olen vajanud/üritanud kasutada	6	2,54%
Ei ole kasutanud/vajanud	222	94,07%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Investeeringutoetused (236 vastust)		
Olen kasutanud	150	63,56%
Olen vajanud/üritanud kasutada	30	12,71%
Ei ole kasutanud/vajanud	56	23,73%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Liising (236 vastust)		
Olen kasutanud	192	81,36%
Olen vajanud/üritanud kasutada	8	3,39%
Ei ole kasutanud/vajanud	36	15,25%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Põllumaa müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (183 vastust)		
Olen kasutanud	7	3,83%
Olen vajanud/üritanud kasutada	4	2,19%
Ei ole kasutanud/vajanud	172	93,99%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Kalapüügiõiguste müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (26 vastust)		
Olen kasutanud	0	0,00%
Olen vajanud/üritanud kasutada	2	7,69%
Ei ole kasutanud/vajanud	24	92,31%

Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Kalapüügiõiguste müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (26 vastust)		
Olen kasutanud	0	0,00%
Olen vajanud/üritanud kasutada	2	7,69%
Ei ole kasutanud/vajanud	24	92,31%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Muu vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (192 vastust)		
Olen kasutanud	23	11,98%
Olen vajanud/üritanud kasutada	5	2,60%
Ei ole kasutanud/vajanud	164	85,42%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (59 vastust)		
Olen kasutanud	6	10,17%
Olen vajanud/üritanud kasutada	1	1,69%
Ei ole kasutanud/vajanud	52	88,14%
Milliseid rahalisi vahendeid olete kasutanud või üritanud kasutada oma ettevõtte tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul? - Muud vahendid (236 vastust)		
Olen kasutanud	15	6,36%
Olen vajanud/üritanud kasutada	1	0,42%
Ei ole kasutanud/vajanud	220	93,22%
Millisel eesmärgil olete kasutanud täiendavaid rahalisi vahendeid? (236 vastust)		
Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks	104	44,07%
Ehitistesse ja rajatistesse (sh statsionaarsed seadmed) investeerimiseks	119	50,42%
Masinatele ja seadmetesse investeerimiseks	208	88,14%
Infrastruktuuriinvesteeringuteks	39	16,53%
Tootearenduseks - uute ja olemasolevate toodete/teenuste arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks	28	11,86%
Tootmise automatiseerimiseks	40	16,95%
Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks	11	4,66%
Käibevahenditeks (nt nõuete finantseerimiseks, tooraine ja materjalide soetamiseks)	120	50,85%
Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks	4	1,69%
Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks	5	2,12%
Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks	40	16,95%
Teised	2	0,85%

Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Tagasimakseperioodid on liiga lühikesed (236 vastust)		
Väga suur	32	13,56%
Pigem suur	69	29,24%
Pigem väike	54	22,88%
Väga väike	22	9,32%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	59	25,00%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Krediidandjad hindavad ettevõtte tagatisi ebapiisavaks (236 vastust)		
Väga suur	63	26,69%
Pigem suur	80	33,90%
Pigem väike	31	13,14%
Väga väike	22	9,32%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	40	16,95%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatisi Kredexist ja/või MES-ist (236 vastust)		
Väga suur	16	6,78%
Pigem suur	33	13,98%
Pigem väike	48	20,34%
Väga väike	25	10,59%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	114	48,31%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Ettevõtte majandusnäitajad ja äripaan ei ole krediidandja (nt panga) jaoks piisav käibelaenu andmiseks (236 vastust)		
Väga suur	35	14,83%
Pigem suur	58	24,58%
Pigem väike	55	23,31%
Väga väike	24	10,17%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	64	27,12%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Ettevõtte majandusnäitajad ja äripaan ei ole krediidandjate (nt panga) jaoks piisav pikaajalise investeringulaenu andmiseks (236 vastust)		
Väga suur	33	13,98%
Pigem suur	77	32,63%
Pigem väike	47	19,92%
Väga väike	21	8,90%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	58	24,58%

Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Krediidandjad ei ole ettevõtte tegevusvaldkonna ja/või rahastatava projekti hindamiseks piisavalt kompetentsed (236 vastust)		
Väga suur	29	12,29%
Pigem suur	55	23,31%
Pigem väike	58	24,58%
Väga väike	27	11,44%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	67	28,39%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Investorid ja muud kolmandad osapooled pole huvitatud ettevõttesse investeerima (omakapitaliinvesteeringute kaasamise korral) (236 vastust)		
Väga suur	13	5,51%
Pigem suur	31	13,14%
Pigem väike	32	13,56%
Väga väike	16	6,78%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	144	61,02%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Omakapitaliinvesteeringute pakkujate investeeringu tingimused ei ole sobivad (236 vastust)		
Väga suur	14	5,93%
Pigem suur	33	13,98%
Pigem väike	24	10,17%
Väga väike	14	5,93%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	151	63,98%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Vara müügi tingimused selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on ebasobivad (236 vastust)		
Väga suur	21	8,90%
Pigem suur	32	13,56%
Pigem väike	29	12,29%
Väga väike	13	5,51%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	141	59,75%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Ettevõtte madal riskivalmidus - finantskohustuse võtmise või ettevõttes osaluse jagamise pelgus (236 vastust)		
Väga suur	8	3,39%
Pigem suur	46	19,49%
Pigem väike	55	23,31%
Väga väike	27	11,44%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	100	42,37%

Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Täiendavate rahaliste vahendite kaasamise keerukus ja/või suur ajakulu (236 vastust)		
Väga suur	31	13,14%
Pigem suur	68	28,81%
Pigem väike	53	22,46%
Väga väike	23	9,75%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	61	25,85%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Puudub vajalik teave erinevate rahastamisvõimaluste kohta (236 vastust)		
Väga suur	15	6,36%
Pigem suur	57	24,15%
Pigem väike	62	26,27%
Väga väike	35	14,83%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	67	28,39%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Rahastuse saamiseks nõutud rahavoogude prognoosimise keerukus (236 vastust)		
Väga suur	20	8,47%
Pigem suur	52	22,03%
Pigem väike	62	26,27%
Väga väike	41	17,37%
Probleemi pole esinenud / seotud toodet pole kasutanud	61	25,85%
Milliste takistuste ja probleemidega olete kokku puutunud ettevõtte rahastamisvajaduste katmisel? Kui suureks hindate neid probleeme? - Muu probleem või takistus (236 vastust)		
Väga suur	12	5,08%
Pigem suur	3	1,27%
Pigem väike	9	3,81%
Väga väike	7	2,97%
Probleemi pole esinenud/seotud toodet pole kasutanud	205	86,86%
Kas ettevõtte äritegevus või areng on viimase 5 aasta jooksul olnud takistatud sellest, et pole leitud vajalikku finantseeringut? (236 vastust)		
Pole esinenud olukorda, kus vajalikku finantseeringut pole saanud.	55	23,31%
Ei, vajaliku finantseeringu mitteleidmine pole takistuseks olnud ettevõtte äritegevusele ja arengule.	57	24,15%
Jah, ettevõtte tavapärase äritegevuse oli sellest häiritud.	43	18,22%
Jah, ettevõtte areng ja äritegevuse laiendamine aeglustus selle tõttu.	79	33,47%
Jah, ettevõtte arengu ja äritegevuse laiendamise võimalused jäid selle tõttu ellu viimata.	43	18,22%
Jah, ettevõtte sattus selle tõttu tõsisesse majanduslikesse raskustesse.	16	6,78%

Kas ettevõttel esineb järgmise 5 aasta jooksul vajadus täiendavate rahaliste vahendite (sh vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil) kasutamise järele ettevõtte tavapärase äritegevuse või arengu finantseerimiseks? (309 vastust)		
Jah	115	37,22%
Pigem jah	122	39,48%
Pigem ei	35	11,33%
Ei	13	4,21%
Ei oska öelda	24	7,77%
Kas ettevõttel esineb järgmise 5 aasta jooksul vajadus rentida endale põllumaad? (202 vastust)		
Jah	116	57,43%
Pigem jah	45	22,28%
Pigem ei	20	9,90%
Ei	12	5,94%
Ei oska öelda	9	4,46%
Hinnanguliselt millises summas esineb Teie ettevõttel järgmise 5 aasta jooksul vajadus täiendavate rahaliste vahendite kasutamise järele? (237 vastust)		
25 tuhat - 100 tuhat eurot	81	34,18%
101 tuhat - 500 tuhat eurot	94	39,66%
501 tuhat - 1 miljon eurot	37	15,61%
1 miljon - 5 miljonit eurot	21	8,86%
Üle 5 miljoni euro	4	1,69%
Mille tarbeks vajate täiendavaid rahalisi vahendeid järgmise 5 aasta jooksul? (237 vastust)		
Tootmis- ja ärimaa ostmiseks, kasutamiseks	136	57,38%
Ehitistesse ja rajatistesse (sh statsionaarsed seadmed) investeerimiseks	165	69,62%
Masinateesse ja seadmetesse investeerimiseks	203	85,65%
Infrastruktuuriinvesteeringuteks	47	19,83%
Tootearenduseks - uute ja olemasolevate toodete/teenuste arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks	52	21,94%
Tootmise automatiseerimiseks	48	20,25%
Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks	24	10,13%
Käibevahenditeks (nt nõuete finantseerimiseks, tooraine ja materjalide soetamiseks)	75	31,65%
Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks	7	2,95%
Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks	5	2,11%
Toetuse omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks	35	14,77%
Teised	2	0,84%

Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Krediidiandja laen (237 vastust)		
Väga hea	17	7,17%
Pigem hea	110	46,41%
Pigem halb	70	29,54%
Väga halb	15	6,33%
Pole vajalik	5	2,11%
Ei oska öelda	20	8,44%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Muu välise osapoole laen, v.a. krediidiandja (237 vastust)		
Väga hea	9	3,80%
Pigem hea	42	17,72%
Pigem halb	55	23,21%
Väga halb	19	8,02%
Pole vajalik	44	18,57%
Ei oska öelda	68	28,69%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Omaniku investering (laenu või omakapitali kujul) (237 vastust)		
Väga hea	22	9,28%
Pigem hea	77	32,49%
Pigem halb	53	22,36%
Väga halb	25	10,55%
Pole vajalik	17	7,17%
Ei oska öelda	43	18,14%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Välise osapoole omakapitaliinvestering (237 vastust)		
Väga hea	4	1,69%
Pigem hea	16	6,75%
Pigem halb	48	20,25%
Väga halb	18	7,59%
Pole vajalik	57	24,05%
Ei oska öelda	94	39,66%

Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Investeeringutoetused (237 vastust)		
Väga hea	45	18,99%
Pigem hea	79	33,33%
Pigem halb	65	27,43%
Väga halb	24	10,13%
Pole vajalik	4	1,69%
Ei oska öelda	20	8,44%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Liising (237 vastust)		
Väga hea	41	17,30%
Pigem hea	117	49,37%
Pigem halb	40	16,88%
Väga halb	9	3,80%
Pole vajalik	10	4,22%
Ei oska öelda	20	8,44%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Põllumaa müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (176 vastust)		
Väga hea	1	0,57%
Pigem hea	11	6,25%
Pigem halb	15	8,52%
Väga halb	19	10,80%
Pole vajalik	59	33,52%
Ei oska öelda	71	40,34%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Kalapüügiõiguste müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (27 vastust)		
Väga hea	0	0,00%
Pigem hea	1	3,70%
Pigem halb	1	3,70%
Väga halb	1	3,70%
Pole vajalik	11	40,74%
Ei oska öelda	13	48,15%

Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Muu vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (184 vastust)		
Väga hea	1	0,54%
Pigem hea	11	5,98%
Pigem halb	25	13,59%
Väga halb	16	8,70%
Pole vajalik	59	32,07%
Ei oska öelda	72	39,13%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Vara müük selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil (71 vastust)		
Väga hea	7	9,86%
Pigem hea	9	12,68%
Pigem halb	8	11,27%
Väga halb	2	2,82%
Pole vajalik	17	23,94%
Ei oska öelda	28	39,44%
Milliste rahaliste vahendite kasutamist peaksite tõenäoliselt kaaluma eelnimetatud rahastamise vajaduste katmiseks? Kui heaks hindate Teie ettevõtte ligipääsu loetletud rahalistele vahenditele? - Muud vahendid (237 vastust)		
Väga hea	3	1,27%
Pigem hea	5	2,11%
Pigem halb	9	3,80%
Väga halb	4	1,69%
Pole vajalik	27	11,39%
Ei oska öelda	189	79,75%